

Kocsis István

Gyurkovics Tibor, a színidirektorok és a „hasonmások”

Ritkán találkoztunk Gyurkovics Tiborral, keveset beszélgettünk, igazi, nagy, emlékezetes vitáink nem is voltak – mégis hatalmas élmény volt számomra minden találkozásunk...

Legtöbbször a Színházról beszélgettünk. Én panaszkodtam, ő figyelmesen hallgatott, de időnként azért félbeszakított – tréfás, gunyoros, ironikus és mindig találó megjegyzésekkel...

Lelkesen meséltem, milyen volt Szatmárnémeti színháza, miért volt az a színház a kedvenc színházam. Mert szívesen és magas színvonalon mutatnak be e színházban új magyar drámát! Az én drámáim közül is fél tucatot!

Még folytattam volna, amikor megjegyezte:

– Szatmárnémeti színházának házi szerzője Budapestig menekült, hogy ne legyen házi színháza.

De nem mindig én voltam a cél-tábla.

Meséltem, hogy milyen nagy szerepcse ért az 1999. esztendőben, amikor Hámori József miniszter úr arra kért fel szép hivatalos levélben, hogy írjak drámát Szent István államjogi és egyházügyi reformjának ezredik évfordulója alkalmából. Meg is írtam a Mátyás királyról szóló drámámat. De a budapesti színingazgatók ahelyett, hogy bemutatták volna, megdöbbenésüknek adtak hangot: „Ez a színmű Mátyás király valódi drámáját mutatja be, ahelyett hogy kicsúfolná, nevése-

gessé tenné a királyt és környezetét, ahogy azt szokás!” Egyikük így fakadt ki: „Az operaház számára nem íratják meg a magyar *Ringet*?! A vége az lesz, hogy a magyar történelem mellett még a magyar mitológiát is a színpadra csempészik!”

Én akkor azt vártam, hogy Tibor is hozzáfog szidalmazni a színidirektorokat, de ő csípősen megkérdezte:

– Honnan tudod, hogy miket nyilatkoztattak? Írásba adták?

– Dramaturg barátaimtól...

– Így jár az a drámaíró, akinek dramaturg barátai vannak – nevetgélt, de kisvártatva azért komoly kérdést tett fel: – Wagner *Ringjét* emlegették a direktorok? Hát híreszteld, hogy egy mai Wagner darabját fordítottad magyarra... Német nagy emberekről nem írtál drámát?

– Nem...

– Angolról vagy franciáról?

– Egy spanyolról és egy skótról írtam.

– Hát akkor hazudd azt, hogy spanyolból vagy angolból fordítod a darabjaidat... Ezeknek már mindegy, milyen nyelvből fordítsz. Csak ne magyar darab legyen, és rossz darab legyen. Nem olyan nehéz rossz darabot írni! Ha nem hiszed, járj többet színházba... Drámaíró is járhat színházba, hát nem?

Kifakadtam, mint azóta is sokszor, szónokolván, hogy a mai magyar színház nemcsak a Jászai Mari korabeli,

aranykori színházhoz viszonyítva jelentéktelen, de még a XX. század elviselhetetlennek érzett hetvenes évei színházához képest is. Miért? Nem vállalják, amit a XX. század hetvenes éveinek színháza is vállalt sokkal, de sokkal nehezebb körülmények között: a régebbi korok magyar hagyományai, misztériumai csodaköveiből a mai magyar színjátszás hangadói nem építenek bevehetetlen várat, a régi éltető hagyományokat, a szent hagyományokat nem becsülik meg, hanem inkább kicsúfolják, s így különös, szánalmas drámát készítenek elő. E drámában az egyik tragikus hős, a megsemmisítő csapásokat elszenvedő hős nem más, mint maga a magyar színjátszás.

Szép szónoklatomat így szakította félbe Gyurkovics Tibor:

– Annyira igaz, amit mondasz, hogy még akkor is igaz lenne, ha nem szónokolva mondanád...

Akkoriban írtam legeslegesítő dolgozatomat a „hasonmás”-kérdésről, hát ezzel magyarázható, hogy így folytattam:

– Hasonmás-direktorok teszik tönkre a színjátszást!

– Hasonmások – mondta erre tréfásan –, de nem a régi magyar direktorok hasonmásai!

Erre én kiselőadást rögtönöztem:

– Nem olyan értelemben használok a hasonmás szót! Azt nevezem hasonmásnak, akinek a lelke tetszhalott állapotba kerül. Ő az, aki bement a tágas kapun, rálépett a széles útra, amely a „romlásba visz”. Ezen az úton a bukott ember jár. Kialudt benne az összeköttetést fenntartó titokzatos fény, a lélek. Nem könnyű kioltani a lelket, de az ember megteheti. De mindig csak Istenre emelt fegyverrel teheti meg. Azaz felfoghatatlanul nagy bűnökkel.

Ezután példákat hoztam fel arra, hogy ki a hasonmás. Ilyeneket:

– Aki szándékosan és aljas indokból embertársát megöli vagy megöleti, az is Istenre emelt fegyverrel oltja ki saját lelkét. Aki államférfiként elárulja saját népét és idegen hatalom érdekeit szolgálja, szintén Istenre emelt fegyvert – és így szegényíti népét, önmagát pedig megfosztja attól, ami a legértékesebb. A bíró is, aki ártatlant ítél el – parancsra vagy ellenszolgáltatásért –, természetesen szintén Istenre emelt fegyvert. A színházigazgató is, aki tudatosan rombolja népe önvédelmi ösztönét... Tehát arról van szó, hogy aki Istenre fegyvert emel, az emberként nem is él tovább, csak másvalakiként, illetve másvalamiként. Igen, arról van szó, nem többről és nem kevesebbről, mint arról, hogy az ember valami mássá válhat, valami mássá, ami minőségileg alacsonyabb rendű. Én ezt nevezem jobb híján „hasonmásnak”, az ember „hasonmásának”.

Tekintete mintha egyre szűrősebbé vált volna, miközben hallgatta előadásomat, de én folytattam:

– A „hasonmás” létét, a létezésével összefüggő kérdéskört persze a mi korunk embere nem létezőnek tekinti, és talán azért riadnak vissza filozófusaink és teológusaink a tárgyalásától, mert a „hasonmás” létezésének beismerése összeegyeztethetetlen azzal a leghamisabb, de megdönthetetlen premisszával, hogy minden ember egyenlő. Pedig a „hasonmásoktól” retteg minden jövőjét féltő ember. És okkal: a „hasonmás” hazudik politikusként, szerelmesként, ő képes áruházasra, ő csapja be üzletemberként az ügyfelét, kereskedőként a vevőjét, ő építi az időnap előtt összeomló házakat, ő gyilkol megfontoltan és nem utolsósorban ő tekinti jó üzletnek a háborút... De ami a legdöbbenete-

sebb: a hasonmás fel is fogja, hogy hasonmás lett. Abban a pillanatban még nem fogja fel, amikor rájön, hogy Isten által megbocsáthatatlan bűnt követett el, de abban a pillanatban már igen, amikor képessé válik elhítenni önmagával, hogy Istennel szembefordulva is lehet élni. Igen, lehet élni Istennel szembefordulva, de nem az embernek, hanem a „hasonmásnak”.

– Ez szép... – mondta. – Mármint a mondataid a hasonmásokról... Ami szép, az akkor is szép, ha érthetetlen vagy ha...

Éreztem az iróniát a hangjában, de csak azért is folytattam előadásomat:

– A „hasonmás” nemcsak bűnt követ el, de képtelen a valódi bűnbánatra. Ha templomba jár, természetesen képmutatásból teszi. A „hasonmásnak” a szeretete is egyfajta képmutatás, hisz képes szeretni, de nem önzetlenül. Egyébként nincs teljesen tudatában annak, hogy szeretete látszatszeret: rendszerint az téveszti meg, hogy képes örülni családjá és környezete más tagjai sikerének, előmenetelének. Ez örömről azonban nem nehéz kimutatni, hogy hasonló ahhoz, amit a jó befektetés biztos reményében érez... A „hasonmás” előbb igen terhesnek érzi bukott voltát, aztán egyre kevésbé érzi terhesnek, de teljesen sohasem nyugszik meg. Utolsó reménysége azért van. A „hasonmás” nem ateista – ha el is képes hitetni magával, hogy az –, mint ahogy az ateista sem feltétlenül válik „hasonmássá”. De a „hasonmás” az a lény, aki reménysugárnak tekinti az ateizmust. Hisz felfogja, hogy az ateizmus éppen őt lenne hivatott igazolni.

Hozzátettem még: ha valaki felfogta, hogy „hasonmás” lett, és a hasonmás-létet el tudja viselni, akkor számára többé semmi sem azonos

azzal, ami. A bűn többé nem bűn, a legrosszabb üzlet, minden idők legrosszabb üzlete – az Örökkévalóság-ról lemond a percért – már nem legrosszabb üzlet, hisz az örökkévalóság a „hasonmás” számára már maga a perc. Igen, számára már csak a perc létezik. És e percbe belesűrítene minden hatalmat, minden élvezetet, hisz földi önmagán kívül többé semmire sem tud tekintettel lenni. Ezért siet, ezért mohó, ezért gátlástalan, ezért gázol át mindenben és mindenkin.

Aztán folytattam a legsúlyosabb kérdés felvetésével:

– Különös a sátánnak és a „hasonmásnak” a viszonya. Vagy talán nem is különös ez a viszony? Hisz csak arról van szó, hogy kiüresített földi énjét a „hasonmás” szinte felkínálja a sátánnak. Másképpen kifejezve: a „hasonmás” nem rendelkezik a legfontosabb emberi képességgel, nem tud szembefordulni a sátánnal, és talán nem is akar, mert ő a sátánnal együttműködve válik igazán erőssé, hatalmassá. A sátán tehát őt könnyedén megszállhatja. Ha a sátán él a lehetőséggel és beleköltözik, a „hasonmás” sátán megszállta lényé válik, és ez esetben „megszállt hasonmásnak” nevezhetjük. A „megszállt hasonmások” aztán nagy úrrá válhatnak itt a Földön. Könnyűszerrel, hisz hatalmuk a sátán hatalma, ügyességük a sátán ügyessége, céljaik a sátán céljai. És legszívesebben misztériumjátékok rendeznek. Misztériumjátékok, mert csak a legigazabb, a legártatlanabb keresztre feszítése elégíti ki őket.

– Ez eléggé megrázó... – mondta. – De csínján kellene bánni az ilyen hangzatos kijelentésekkel...

– Igen – folytattam figyelmeztetése ellenére –, az a fő kérdés, hogy ember embertársáról nem állapíthatja meg, hogy „hasonmás”. A történelmi

tapasztalat is arra kötelezi a mai embert, hogy e kérdésben legyen óvatos. Mert voltak olyan évszázadok a mi második évezredünkben is, amikor meghirdették a „hasonmások” elleni háborút (eretneknek, sátán cimborájának, boszorkánynak stb. nevezték a „megszállt hasonmás”-gyanúsakat), de nemcsak azt állapíthatjuk meg, hogy sok esetben ártatlanokat égettek meg a valódi „hasonmások” helyett, hanem azt is, hogy a „hasonmás”-üldözők közé szépen befurakodtak a legügyesebb „hasonmások”.

– Az lehet most a legfőbb bajod – szólalt meg Gyurkovics Tibor ismét –, hogy az ilyenféléről nem lehet drámát írni... Nincs drámájuk.

Folytattam aggodalmaimat:

– Igen, ember embertársáról nem állapíthatja meg teljes bizonyossággal, hogy „hasonmás”, de az emberiség történelme nem érthető meg, ha nem számolunk a „hasonmások” létezésével. A világtörténelem több hatalmas drámáját készítették elő, majd irányították ugyanazon dráma kibontakozását „megszállt hasonmások”, s e drámákat soha nem értenék meg, ha

nem vennénk tudomásul, hogy a „megszállt hasonmások” bizony létezhetnek. Például Trianont sem érthetnénk meg. A XX. század legsötétebb titkát.

Ekkor komoly hangon szakított félbe:

– Leplezd le a mai hasonmásokat! Írj róluk, nevezd meg őket! Ne... Ne fordulj nyíltan szembe velük... Eltipor-nak, még mielőtt...

Nagyon szomorúan vagy nagyon kétségbeesetten nézhettem rá, mert vigasztaló szavakat mondott – és továbbra is csendesen, minden gúny vagy ironia nélkül:

– Drámát írnál és ne esszéfélét a hasonmásokról... Érdemes drámát írni... A Színház ezeket a félelmetes hasonmásokat – ha valóban vannak ilyen lények – kiveti magából, mert a Színház nemcsak a nézőt tisztítja, hanem önmagát is... Ezért lehet hinni a Színház jövőjében... Na, ne szomor-kodj, fel a fejjel, na...

Nem vagyok biztos abban, hogy pontosan ezekkel a szavakkal vigasztalt, de hogy vigasztalni próbált, és hogy azon a beszélgetésünkön nem élcelődött tovább, az biztos.